

Milieu: is de catastrofe nog af te wenden?

TEKST EN FOTO'S **GUUS GEURTS**

Al Gore documenteert de desastreuze effecten van het broeikas effect. James Wood gaat in zijn documentaire *Crude Impact* nog een stapje verder. Hij voorspelt binnen enkele jaren toenemende conflicten tussen de wereldmachten om de oprakende oliebronnen, en toenemende problemen in de voedselvoorziening. Vooral de armsten in ontwikkelingslanden zullen de grootste klappen moeten verwerken die ontstaan door klimaatverandering zoals: zeespiegelstijging, de hogere intensiteit van stormen en orkanen, toenemende droogtes en overstromingen, en oprakend gletsjerwater dat in de landbouw gebruik wordt in berggebieden.

Sinds Rusland begin 2006 duidelijk maakte dat een blijvende energievoorziening ook in de EU niet vanzelfsprekend is, ontstonden de eerste twijfels over de vanzelfsprekendheid van het eeuwig voortduren van de westerse levensstijl. De ernst van de problematiek lijkt langzaam door te dringen, al overheerst nog steeds het optimisme over technologische oplossingen. Het achterliggende westerse ontwikkelingsmodel en het vrijhandelsbeleid worden

nog niet ter discussie gesteld. Hoewel er vanuit diverse organisaties als de *Club van Rome*, de *New Economic Foundation*, *Vóór de Verandering* en de andersglobaliseringsbeweging, al jaren wordt aangedrongen op een herziening van het huidige westerse economische model. Het IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) valt Al Gore bij dat op korte termijn 60-80 procent minder broeikasgassen moeten worden uitgestoten, om catastrofale klimaatverandering te voorkomen. Clinton noemde in 2006 enkele belemmeringen in dit proces. Volgens hem voorkomen de invloed en het geld van de 'oude-energie-belanghebbenden' een duurzame omslag naar 'nieuwe energie'.

Iets dergelijks lijkt inderdaad in Nederland aan de hand. De *Taskforce Energietransitie* kreeg de opdracht van het vorige kabinet om een actieplan op te stellen op weg naar een duurzame energievoorziening in 2050. De Taskforce staat onder leiding van Rein Willems, directeur Shell Nederland, en bestaat verder uit vele belanghebbenden van de 'oude energie'. In hun tussenrapportage gaan zij uit van een 90 procent energie-

voorziening via fossiele brandstoffen en kernenergie in 2025, en 60 procent in 2050. Er worden lage doelstellingen voor energiebesparing voorgesteld (1,5 procent per jaar ten opzichte van 2 procent kabinetsbeleid), ook worden vergroening van het belastingstelsel en het afschaffen van niet-duurzame subsidies, niet aanbevolen.

Alles lijkt er op gericht om door te gaan met de exploitatie van fossiele brandstoffen met hulp van de overheid; zo wordt er voorgesteld belastinggeld te gebruiken om CO₂-opslag mogelijk te maken. Geoloog Salomon Kroonenburg pleit er echter voor om hier geen overheidsgeld in te investeren, ook al omdat de effecten van die investering in zijn ogen twijfelachtig zijn.

Uiteindelijk leiden al deze voorstellen er volgens Donald Pols van *Milieudefensie* toe, dat Nederland niet minder maar meer afhankelijk wordt van fossiele brandstoffen.

In strijd met de democratie lijkt het voorgestelde 'Regieorgaan Energietransitie', die deze voorstellen voor jaren min of meer vastlegt in beleid zonder dat anderen hier veel invloed

Het laatste half jaar lijkt het milieu dan toch de plaats op de politieke en publieke agenda te krijgen die het verdient. De meeste credits gaan naar Al Gore die met zijn documentaire *An Inconvenient Truth* volle bioscoopzalen trok. Maar is het genoeg om echte verandering in gang te zetten?

Windenergie van weleer verdrongen...

op hebben. Hierdoor wordt de mening van andersdenkenden zoals de milieubeweging buiten de deur gehouden, terwijl verregaande keuzes met behulp van overheids gelden worden gemaakt die gebruik van fossiele brandstoffen zullen stimuleren. Geld dat ook effectief kan worden ingezet door vooral te concentreren op energiebesparing, stimuleren van energie-efficiëntie en duurzame energievoorziening via zon en wind. Ter illustratie kan Nederland, volgens PvdA-kamerlid Samsom, hetzelfde welvaartspeil houden met 75 tot 80 procent van het huidige fossiele energieverbruik.

BIOMASSA EEN OPLOSSING?

Daarbij zal Samsom niet meteen aan biomassa gedacht hebben, terwijl juist de EU en de VS massaal inzetten biomassa als 'schoon' alternatief voor fossiele brandstoffen. In de praktijk blijken de uitkomsten minder gunstig. Zo worden er Nederlandse subsidies verstrekt om bijstook van zogenaamd 'groene' palmolie in elektriciteitscentrales mogelijk te maken. Als onderdeel van het Kyoto-akkoord kreeg Nederland zo de

mogelijkheid haar CO₂-uitstoot minder te hoeven verlagen.

In 2006 toonde o.a. Marcel Silvius van *Wetlands International* echter aan dat de jaarlijkse bosbranden in Indonesië – die vooral worden aangestookt om nieuwe palmolieplantages te kunnen aanleggen – voor 10 tot 20 procent bijdragen aan de mondiale broeikasuitstoot. Milieudefensie pleit dan ook voor een moratorium op de import van palmolie bestemd voor biomassa. Zij ziet geen heil in de vrijwillige criteria waar de *Roundtable on Sustainable Palm Oil* (een platform van bedrijven in handel, productie en voedingsindustrie en het Wereld Natuurfonds) al jaren over vergadert.

deel van de eerste generatie biomassa hoogst onzeker of men wel energie-winst behaalt en dus CO₂ bespaart. Daarnaast zijn Nederlandse elektriciteitsbedrijven van plan een groot deel van de biomassa te importeren uit ontwikkelingslanden. Nu al wordt duidelijk dat de teelt van deze biomassa leidt tot concurrentie met voedselgewassen en natuurgebieden, zoals de palmolieteelt in Zuidoost Azië. Door alle kritiek werd er vorig jaar een commissie onder leiding van de huidige minister Cramer ingesteld, die tot duurzame criteria voor palmolie-import moest komen. De uitkomsten leiden tot veel protest van *Milieudefensie* en *Greenpeace*. Intussen vonden in Mexico onlangs al

'CONCENTREREN OP ENERGIEBESPARING EN STIMULEREN VAN ENERGIE-EFFICIËNTIE'

Een tweede vergissing lijkt de EU-richtlijn dat in 2010 5,75 procent van de brandstof uit biobrandstoffen moet bestaan. Ten eerste is het volgens milieukundige Pimentel, voor een groot

relen plaats omdat arme consumenten hun maïs niet meer konden betalen, die verdwijnt namelijk als ethanol in Amerikaanse auto's. Dit heeft verband met het NAFTA-vrijhandelsverdrag met de

VS, waardoor de marktbescherming tegen gesubsidieerde Amerikaanse maïs wegviel dertien jaar geleden. Miljoenen Mexicaanse boeren werden van hun lokale markt gedreven en vertrokken deels naar de VS. Nu is men afhankelijk voor maïs van de VS, die wordt geleverd door multinationals in graan- en maïshandel als Cargill en ADM. Bedrijven die ook actief zijn in de groot-schalige biobrandstoffenproductie. Deze voorbeelden maken duidelijk dat de (internationale) overheid haar taak als verdediger van het belang van alle (aard)bewoners en de natuur, soms te veel uit handen heeft gegeven aan het bedrijfsleven. Dit gebeurde in de jaren '80 en '90 onder invloed van deregulering, privatisering en liberalisering. Het gevolg waren nieuwe termen als: convenanten met inspanningsverplichtingen, *Public Private Partnerships* en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Binnen deze constructies overheerste vrijwillige deelname aan eigen

normen, waarbij de markt – of te wel de 'goedgeinformeerde' consument – scherprechter zou moeten zijn. Op deze manier werd bindende (inter)nationale regelgeving op sociaal- en milieugebied voorkomen zoals tijdens de milieutop in Johannesburg in 2002, terwijl afgesloten vrijhandelsverdragen binnen de WTO wel bindend waren.

Blijkbaar vindt het Nederlandse bedrijfsleven zelf ook dat dit proces te ver is doorgesloten. Dit zou de interpretatie kunnen zijn van de oproep in december van een aantal topmannen aan het nieuwe kabinet, om meer aandacht aan het milieu te besteden. Hopelijk grijpt de overheid deze kans en neemt haar verantwoordelijkheid terug.

ONTWERP VAN BELEID

Een dergelijk overheidsbeleid moet alle vier terreinen van milieubeleid bevatten; ge- en verboden, financiële beloningen en straffen, bewustwording en het scheppen van handelingsalternatieven.

Verboden kunnen gelden voor bepaalde onduurzame productie- en consumptiemethoden, zoals Australië die de gloeilamp wil verbieden en de veel energiezuinigere LED-lamp verplicht wil stellen. Anderzijds zou de EU op korte termijn energie-efficiënte apparatuur en auto's verplicht kunnen stellen, evenals een bepaald percentage duurzame elektriciteit.

Onder financiële prikkels valt de handel in CO₂-emissierechten. Maar dan zal de overheid de uitstootnormen voor bedrijven naar beneden bij moeten stellen, zodat het uitstootrecht en dus de prikkel om te besparen meer waard wordt dan nu.

Tevens zouden Nederland en de EU fossiele brandstoffen hoger kunnen belasten met ecotaks, terwijl de belasting op arbeid wordt verlaagd. Dit is de vergroening van het belastingstelsel waar onder andere GroenLinks al jaren voor pleit. Het is een stimulans om de innovatie in bedrijven en wetenschap om te buigen naar energiebesparing, in plaats van de arbeidsbesparing die decennia lang de R&D-agenda heeft bepaald. Daarnaast zouden subsidieregelingen voor (werkelijke) duurzame energie die vorig jaar werden afgeschaft, weer in het leven kunnen worden geroepen en uitgebreid.

Op internationaal niveau zal er een fors aangescherpte opvolger van het Kyoto-accord moeten komen. Landen die weigeren mee te doen zouden met handelssancties en economische boy-

Zontomaten?

Handwerk op het land in China

cots bestraft kunnen worden. Ontwikkelingslanden zouden kunnen worden geholpen het westerse onduurzame ontwikkelingspad niet te volgen, vooral door (veel) ontwikkelingshulp in de vorm van zonnecollectoren te geven. Tenslotte kan ook bewustwording aan consumenten worden ingezet. *Global Action Plan* organiseert hiertoe ecoteams, waarbij groepjes burgers onder leiding van een coach in een half jaar tijd leren hun energie, afval, water en autoverbruik terugdringen. De gemeentelijke en/of nationale overheid zou nu met ruime financiële steun moeten bijspringen, zodat brede lagen van de bevolking (op wijkniveau) gestimuleerd worden mee te doen. Bijkomende voordelen zijn een positieve invloed op de sociale cohesie binnen de wijken, en een besparing op de energierekening. Al deze alternatieven kunnen met moedige politici en kritische maatschappelijke organisaties, burgers en media, op korte termijn ingevoerd kunnen worden.

WESTERSE LANDBOUW INEFFICIËNT

Maar er moet meer gebeuren. De huidige beleidsvoorstellen werken soms averechts of zijn niet coherent. De EU richt haar beleid vooral op het veilig stellen van de huidige energievoorziening, zelfs ten koste van de voorziening van basisbehoeften in ontwikkelingslanden. Maar ook de Europese voedselzekerheid kan in gevaar komen. Enerzijds is de EU door liberalisering

van de wereldhandel namelijk steeds afhankelijker geworden van landbouwproducten van buiten de EU. Hierdoor is een blijvende aanvoer zeker bij drastische klimaatverandering onzeker. Anderzijds is de westerse geïndustrialiseerde landbouw geheel afhankelijk van oprakende fossiele brandstoffen. Volgens *Crude Impact* wordt er tien maal meer (voornamelijk fossiele) energie in de westerse landbouw- en voedselvoorziening gestopt, dan de mens via zijn voedsel binnenkrijgt. Dit

'HOGERE ECOTAKS OP FOSSIELE BRANDSTOFFEN, DE BELASTING OP ARBEID VERLAGEN'

is inclusief kunstmest, bestrijdingsmiddelen, verwerking en het transport van gemiddeld 6.000 kilometer per product in de supermarkt.

Ter vergelijking levert rijstbouw op rijstterrassen in China nu nog een factor 50 meer energie op, dan er in wordt gestopt via menselijke en dierlijke arbeid. Zelfs traditionele jagers en verzamelaars behalen 10 maal meer energie uit hun voedsel dan men verbruikt om dit te verkrijgen.

Wat lange tijd als westerse vooruitgang werd gezien, blijkt nu in feite achteruitgang te zijn, nu het einde van de olievoorraden snel in zicht komen. In dit kader spreken (inter)nationale deskundigen over 'peak oil', de verwachting dat de komende jaren de ab-

solute top in de mondiale olieproductie gehaald wordt. Vanaf dat moment daalt de productie, terwijl de vraag naar olie de komende decennia zal stijgen met 75 procent. Dit komt vooral omdat mensen binnen de explosief opkomende middenklasse in het Zuiden ook een deel van de welvaart willen. Daarnaast stijgt de bevolking in het Zuiden. Tegelijkertijd neemt de energieconsumptie in het Westen alleen maar toe, ondanks dat de bevolking stabiliseert. Conflicten om de laatste oliebronnen

kunnen niet uitblijven en zijn volgens Michael Moore al gaande. Hij maakt in zijn film *Fahrenheit 9-11* duidelijk een koppeling tussen de oorlog in Afghanistan en Irak, en de aanwezige fossiele brandstoffen in de regio. Een oorlog die 2.000 miljard dollar kostte en tot honderdduizenden doden leidde.

Toch staat deze westerse moderne beschaving (nog) niet ter discussie, en verspreidt zich langzaam over de aardbol. Daardoor worden ook de bewoners in het Zuiden steeds afhankelijker van olie en andere fossiele brandstoffen, tenminste degene die de koopkracht hebben om te kunnen doen aan het westerse consumptieparadijs. In navolging van de Verenigde

Machinerwerk op het land in Nederland

Traditioneel maar duurzaam

Staten en West-Europa verdwijnt de traditionele duurzame landbouw in Oost-Europa en ontwikkelingslanden nu snel om plaats te maken voor ‘moderne’ technieken. Dit gebeurt vooral onder druk van externe factoren. De ‘Groene Revolutie’ wordt gepromoot via overheidsvoorlichting en reclames van zaadbedrijven, en kunstmest- en bestrijdingsmiddelenleveranciers. Ook stimuleren ontwikkelingslanden – onder druk van schuldenlasten – de groot-schalige geïndustrialiseerde exportlandbouw van bijvoorbeeld soja, palmolie, suikerriet en tropisch fruit, ten koste van eigen voedsellandbouw.

Dit alles geldt ook voor nieuwe EU-lidstaten. Kleine boeren in Roemenië kunnen bijvoorbeeld niet meer leveren aan hun eeuwenoude lokale markt vanwege verscherpte, dure Europese hygiëne-regels. Tevens wordt de duurzame paardenkar na de toetreding langzaam uit het verkeer verwijderd, om ruimte te maken voor auto’s. Het gevolg zal zijn dat vele kleine boeren stoppen, en met hen verdwijnt de kennis en een plattelandscultuur die in balans was met lokale hulpbronnen.

ALTERNATIEF: REGIONALISERING

Uiteindelijk is volgens de milieueconomie een duurzame voedsel- en energievoorziening voor alle mondiale bewoners alleen mogelijk als productie

en consumptie niet hoger zijn dan (de aangroei van) de voorraad aan natuurlijke hulpbronnen. Nu legt het Noorden echter nog veel te veel beslag op de hulpbronnen in het Zuiden. Jan Juffermans van *de Kleine Aarde* drukt dit uit in de veel te grote mondiale voetafdruk van het Westen; een gemiddelde Nederlander verbruikt 2,5 maal meer dan er gemiddeld voor iedere wereldburger aanwezig is; een gemiddelde Ameri-

kaan meer dan 5 maal. Daarentegen verbruikt een gemiddelde Afghaan 6 maal minder dan zijn rechtmatige aandeel. Niet lang meer want hij wordt nu ‘ontwikkeld’ door de eerste twee. Om tot een eerlijkere verdeling van deze hulpbronnen te komen, zou productie en consumptie zo dicht mogelijk bij die hulpbronnen moeten liggen, waarbij de bevolking ook democratisch controle heeft over die hulpbronnen. Dan ontstaan (zoveel mogelijk) zelfvoorzienende regio’s uiteenlopend van maximaal de EU tot een dorpsgemeenschap. Voordeel is dat zowel milieuvervuiling als –uitputting kan worden voorkomen door sluitende kringlopen

van mineralen, grondstoffen en water. Als de EU zou overgaan op ‘regionalisering’ van voedsel- veevoer-, en energie, voorkomt dat import van soja en palmolie ten koste van regenwouden en voedselzekerheid in ontwikkelingslanden. En dus overbesteding hier en bodemuitputting daar. Maar ook stopt de dumping van Europese overschotten graan, vlees en melk op markten in ontwikkelingslanden.

‘HET IS OOGST ONZEKER OF MEN WEL ENERGIEWINST BEHAALT UIT BIOMASSA’

Door deze regionalisering kunnen tevens de transportstromen – die nu mondiaal beslag leggen op 60 procent van de olie en voor 25 procent aan het broeikaseffect bijdragen – potentieel ver worden teruggedrongen. Regionalisering staat (nog) niet op de internationale politieke agenda. Integendeel: er wordt momenteel druk onderhandelt over een WTO-akkoord dat verdere afbouw van landbouw- en industriële importtarieven voorstelt. Juist deze tarieven zijn echter nodig om een duurzame kostendeckende regionale productie mogelijk te maken, die niet hoeft te concurreren op de ‘vrije wereldmarkt’. Ondanks dat deze WTO-onderhandelingen cruciaal zijn voor de planeet, besteedt de media en landelijke politiek er vrijwel geen aandacht aan. Wel komt het autarkische toekomstscenario uitgebreid aan de orde in het rapport ‘Schone Lei’ van het *Innovatienetwerk* (2006).

Voor de ‘normale’ Nederlandse burger zou deze regionalisering uiteindelijk tot een lagere luxe consumptie, en meer lichamelijke- en handenarbeid binnen kleinschalige regionale economieën kunnen leiden. Daar krijgt hij dan een duurzamere wereld en wat minder stress en zorgen over de toekomst voor terug.

Guus Geurts is milieukundige en publicist.

www.guusgeurts.nl

‘Ontginning’ van de steppen kondigt zich aan